

OBROBNE PRIPOMBE K NEKATERIM MLADINSKIM KNJIGAM

Svojevrsna otroška duševna konstitucija, katere značilni črti sta pomanjkanje bogatih izkušenj — te dopolnjuje bogata igra fantazije — in prvinski občutek za dobro in zlo, narekuje mladinski literaturi določena vodila: književnost bodi domišljjsko neomejeno razgibana (seve s pravim umetniškim taktom) in spretno etično poantirana. Zato je značilno, da so največje umetnine (Andersen), namenjene mladim srcem, več ali manj fantastične. V pravi umetniški fantastiki sta nujno dve plasti: prvo, vidno, zastopajo pravljčni rekviziti in nenavadni tok dogodkov, drugo, skrito in utajeno, predstavljajo moralno-nravstvene zakonitosti, ki do neke meje uravnavajo in vodijo smer zgodbe. Pomanjkanje izkustev in trezne presoje onemogočajo otroku doumeti, da absolutno dobrega in absolutno zlega ni, da je v življenju vse prepleteno in da vsebuje pozitivni predznak tisto gibanje, ki zavestno ali podzavestno teži k svetlemu; nedotakljivi zahtevi otrok sta vedno dve ostro razmejeni etični kategoriji: svet lepote, čiste in očarujoče, in pa svet moralne izprijenosti, nagnite v sebi in zaudarjajoče navzven. Kasneje se mladostniku že javlja smisel za razumevanje naravnih zvez in odnosov, fantastika se umika realističnim podobam življenja; nekateri ohranijo dragoceni smisel za posebno moč fantastike, drugim pa postane organsko tuja in nesmiselna.

Pisati dobra mladinska dela je prav zavoljo silnic, ki določajo notranjo naravo teksta, težko. Zato je tudi v svetovni književnosti malo dobre tovrstne literature. Pri nas je v tej smeri sorazmerno bogata tradicija: od Levstika in Stritarja prek Župančiča do najnovejših: Prežihla, Bevka, Seliskarja in drugih se pne bogat lok umetniške besede. In prav zavest, da imamo bogato izročilo, bi morala biti globlja v naših ustvarjalcih; potem bi bilo več kritičnega odnosa, več piljenja in pregnetanja in bi zginile z naših knjižnih polic »pravljčne« zbirke, pravljčne v toliko, da se v njih vse giblje brez kakršnih koli zvez in smisla.

Letošnja žetev mladinske literature je števično precej bogata: koliko je ustvarjena s pravim kreativnim zagonom in poetično očarljivostjo, pa bodo skušale odgovoriti te pripombe na rob posameznih knjig.¹

Zbirka otroških pesmi Toneta Pavčka »Maček na dopustu«² je razveljavljivi pojav na našem knjižnem trgu: vsebuje specifično dikcijo, ki je blizu otroški govoric, in pravo, neponarejeno poetično svežino. Pesmi so napisane brez kakšnih koli apriornih didaktičnih namenov in so res prava estetska umetniška beseda, namenjena najmlajšim. Pavček se zanesljivo vmišlja v otroški predstavi svet in tako rekoč prek barvitega spektra otroške fantazije zre v svet. V tem je iskati bogastvo naravne, neprisiljene fantastike. Druga značilna črta je iskriv humor, imanentna prvina domala vseh pesmi. Spoj obeh prvin daje poseben zven, najbolj posrečeno ubran v »Intervjuju«, »Larifariju«, »Testamentu« i. t. d. Široka kretnja igrivega humorja se morda najbolj razgrne v »Intervjuju«:

¹ Knjige, ki so bile v Naši sodobnosti že ocenjene, kakor tudi nekatere druge, drobnejše stvarce, tu niso upošteevane.

² Tone Pavček, Maček na dopustu. Mladinska knjiga, Ljubljana 1957.

Tisti maček, ki sijajne
brke nosi preko ust,
je pobasal svoje cajne
in šel k morju na dopust.

Vzglede lepe vzgojne pesmi, če naj jo tako poenostavim, je »Dva Andreja«; »poučljiva« nota je vraščena v verze same in veje iz njih z gotovostjo in nevsiljivostjo. Dvomim pa, da bi bile cicibanom sprejemljive pesmi »Osmrt-nica« in »Pogreb«; s težkim grotesknim humorjem slikajo smrt, elementarni pojav, ki je še posebej za otroka (pa četudi gre samo za konec živali) tako nedoumljivo grozoten in pretresljiv.

Dobršen del pesmi Danila Gorinška v izboru z naslovom »Veseli raj«³ razodeva intuitivno oko za naivno in živahno otroško čustvovanje in mišljenje. Predznak najboljših stihov je šegav nasmeh in veder dovtip, često združen s spretno zakrito vzgojno sentenco (»Nos«, »Sladkosnedec«). Morda največ čistega in neobteženega humorja vsebuje »Škrba-pobek«: s spretno stopnjevanim humorjem in besedno igrivostjo je gotovo cicibanom blizu:

Škrba-pobek, kje je zobek?
»Miška mi ga je pojedla!«
Škrba-pobek, kje je miška?
»Miško pa je muca snedla!«

V zbirki je nekaj prigodniških verzov (»Dobro jutro«, »Maj«), nekaj pesmic pa je vsebinsko bledih.

Pesniška zbirka Cvetka Golarja »Čez loke in potoke«⁴ prinaša izbor Golarjeve mladinske lirike, starejše in novejše. Zbirko označuje prijateljsko čustvo in vzgojno razmerje do mladega poslušalca in bralca. Verzi so več ali manj zanimiv mozaik poučljivih sentenc in resnic, v katerih vzgojna tendenca nekoliko preveč sili navzven. Prikupne pa so pesmi, kjer je pedagoška misel spretno transfigurirana v prilike (»Pozabljivi kužek«). V nekaterih stihih se je široko razmahnila — najraje v svatovskem spomladanskem cvetju — tolikanj značilna in po svoje simpatična golarjevska narava.

Pripovedni teksti Branke Jurca »Bratec in sestra«⁵ so impresije iz otroškega sveta. Po značaju drobne slike, pisane v vzorno čistemu jeziku in v discipliniranem slogu (nekateri tudi poetično: »Zvezde«, »Snežinke«), so nemara bolj zanimive za odraslega bralca kot za cicibana. Zato da bi jih otrok sprejel, jim manjka fantazijskega vzgona in etičnega poudarka. Ponekod uvaja pisateljica pravljичne rekvizite, predvsem personifikacije (»Metka in ververica«), toda neposrečeno sprepletanje resničnosti in fantastike večkrat nalomi pripoved v disonančne tone.

Prva zgodba v knjižici Venceslava Winklerja »Mali Smolček«⁶ je primer nerodnega spogledovanja s partizansko motiviko. Heroiziranje Smolčka je prisiljeno; ponesrečena vključitev pravljичnih posebljanj v drugem delu

³ Danilo Gorinšek, Veseli raj. Mladinska knjiga, Ljubljana 1956.

⁴ Cvetko Golar, Čez loke in potoke. Mladinska knjiga, Ljubljana 1956.

⁵ Branka Jurca, Bratec in sestra. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1956.

⁶ Venceslav Winkler, Mali Smolček. Mladinska knjiga, Ljubljana 1956.

zgodbe razbije že tako papirnato storijo. Druga zgodba »Hlebček kruha« je pravo nasprotje prvi: čustveno poglobljena ideja človečnosti je neobtežena s pravljичnim inventarjem dobila močan izraz.

»Štirje letni časi«⁷ Mire Miheličeve so z dveh vidikov rahlo povezani; prvič, s časovnega aspekta: zgodbe se razvijajo v zaporedju letnih men, in drugič: veže jih mali Puhek, ki je v nekaterih zgodbah osrednji junak, v drugih pa sproži vsaj vzmet pripovedi. Notranja povezava pravljic je domiselna in smiselna. Kvalitetno so neenakomerne: nekatere so napisane s poetičnim navdihom in fantastično barvitostjo, nekatere žarčijo svez humor (»Kako se je tiček Matiček naučil leteti«, »Žabe so nekoč imele kralja«), druge so pa brez notranjega težišča, razvlečene in monotone.

Zaradi svoje zgoščenosti, notranje dinamike in drzne, sugestivne fantastike je lahko vzor snovalcem umetnih pravljic zbirka narodnih pripovedk »Povodni mož v Savinji«.⁸ Zdi se, da zbiralec Lojze Zupanc ni imel namena, oplajati se ob narodnem blagu in ga notranje oblikovati, pač pa je hotel — in to se mu je popolnoma posrečilo — zgolj očistiti in izkristalizirati folklorno tvarino. Zategadelj je v pravljicah ohranjena bogato razmahnjena ljudska domišljija in ljudska modrost, ki je včasih naivno dobra, včasih pa vsebuje marsikatero dragoceno resnico in spoznanje.

Z lagodno sproščenostjo, brez večjih zapletov in razpletov niza mikavne sličice iz življenja miška *Miškolina* v istoimenski povesti⁹ pisatelj Josip Ribičič. Ribičič projicira v živalski svet človeške nravi in običaje; spoj človeških in živalskih potez je izveden neprisiljeno in posrečeno. Pisani tok Miškolinovitih vedrih in žalostnih dni je spretno uravnan v srečen konec.

Mehko, čustveno zagreto pripovedovanje, včasih nekoliko sentimentalno obarvano, je značilno za Angela Cerkvénika v »Medvedku s Križeve gorice«.¹⁰ Ljubko topli so odstavki, kjer je v ospredju medvedek s svojimi tegobami in težavami; lepi in zelo pristrčni so opisi njegove mladosti, njegovih prvih korakov v svet, ko krade po sadovnjakih in njivah. S svojim medvedjim čustvovanjem in mišljenjem stopa Spak tako živo pred bralčeve oči, da se dostojno uvršča med najbolj uspele figure iz živalskega sveta. V ozadju dogajanja se nevsiljivo razkrivajo neskladni družbeni odnosi, ki dopuščajo izkoriščanje medvedka; socialni resentment je spretno ubran na pravo in dovetno struno mladih src. Le aludiranje na svobodne gozdove je preširoko zamišljeno in premalo smiselno poudarjeno. Mladi Bine je bežno skiciran; s pridnim učenjem in z zgljedno iznajdljivostjo je nekoliko preveč šablonski tip pridnega Janezka.

Z neko moško, nesentimentalno roko je napisana mladinska povest *Kala*¹¹ Ivana Ribičiča; na prvi mah se zdi, ko da je zgodba vzrasla pod indiferentnim peresom in da učinkuje z lapidarno pretresljivostjo snov sama. V prvem planu je usoda psice Kale; ta v vzviharjenih vojnih časih doživi malone človeške notranje preobrate: razočaranje nad človekom in ponovno vero vanj. Peripetiji sta tenkočutno orisani: postopno zginevanje zaupanja pod

⁷ Mira Mihelič, Štirje letni časi. Mladinska knjiga, Ljubljana 1956.

⁸ Lojze Zupanc, Povodni mož v Savinji. Mladinska knjiga, Ljubljana 1957.

⁹ Josip Ribičič, Miškolin. Založba Obzorja, Maribor 1957. Ponatis.

¹⁰ Angelo Cerkvénik, Medvedek s Križeve gorice. Založba Obzorja, Maribor 1957.

¹¹ Ivan Ribič, Kala. Prešernova družba, Ljubljana 1957.

težo hudih udarcev je naravno in nujno, prav tako je logično speljan ponovni stik s človekom, potrjen v nevarnem dejanju. Tudi pri slikanju človeških postav je imel pisatelj srečno roko. Slika mladega Franja je sveža; še posebej zaživi v bogatem karakternem koloritu ded — podoba stare kmečke korenine — na zunaj trd in nedostopen, v jedru ganljivo dober. Mojstrski, do nadržanosti izklesan je monumentalni prizor dedove nasilne smrti. Prizor vsebuje izrazito dramatično krivuljo: iminentno ozračje ob prihodu fašistične soldateske se grozljivo zgošča in udarja v najdrobnejših simptomih navzen in vzbuhne pri dedu v upor; ta pretresljivi revolt pa preseka strel, ki ugasne dedu življenje.

Delo lahko pojmujejo kot umetniško podobo boja med silo in protisilo, in videti je, da pisatelj z večkrat poudarjenim simbolom Murka s tem do neke meje soglaša, vendar pa je kasneje svojo povest dvignil v širše premere: v borbo humanih in ahumanih silnic. Res pa je — in to je pisatelju kritika že očitala — da sožitje med Kalo in Murkom, med katerima se sprva razvija poglavitni konflikt, izzveni v tej zasnovi disonančno.

V povesti »Drejc z Višave«¹² riše Venceslav Winkler narodno osvobodilno tematiko v zanimivi varianti: težišče umetniške pozornosti je preneseno na mladostnika Andreja, vzporedno z njim pa nastopa skoroda celotni vaški kolektiv. Tako je povest precej široka slika upornega vrenja in boja zoper fašistični režim in njegove brutalne metode. Ob branju dobiva bralec vtis, da je gradivo izredno pazljivo naštudirano; domala sleherni prizor ga v tem prepričanju utrjuje. V filigranski obdelavi je šel pisatelj skoraj predaleč; zdi se, da prav nadržanosti duše njegovo široko umetniško sproščenost in kreativni ogenj. Polnokrven in sugestiv en pa je opis borbe Drejca, Lojzeta in Rokca s fašisti: v plastični dinamiki zaživi prebijanje prek italijanskih zased. Morda je tudi v minucioznosti iskati vzroka, da so Winklerjeve osebe, četudi skrbno opazovane, nekam anemične. Ob nadrobem opisovanju Drejca si zaželimo več značilnih potez, ki bi pojasnjevale njegovo intimno čustveno sfero, nedvomno vzburkano spricho vrtilinastih časov in nerodnih let. Žal pisatelj notranjih čustvenih plasti nikoli ne razgrne pred njim. Edina živa poteza v Drejčevem značaju je ambicija, dokazati mlajšim in starejšim zrelost in pogum. — Kovač Klavs kot voditelj vaškega upora bi moral biti jasneje očrtan; njegova idejna zrelost je nepojasnjena: poklic sam še ne ustvarja političnega prepričanja.

Še to: ob opisovanju mladostnikov prihaja do nesoglasij med bralec in pisateljem. Gibalo junaških dejanj, ki jih pisatelj pozdravlja s toplim nasmehom, je v jedru kaj nezdravo in izvira iz hotenja, biti po vsej sili enak starejšim. V kolikor so bili taki razlogi resnični, bi jih bilo potrebno osvetliti na drug, treznejši način, čeprav dvomim, da bi bili zavoljo tragičnih spoznanj, ki jih je mladostniku vsilila vojna, kaj prida časa v ospredju. V kompoziciji je Winkler umel ohraniti jasnost in preglednost, četudi se pripoved razgrne v širino; ekspozicija, ki koj na prvih straneh razkrije vzroke vaškega upora zoper fašistično soldatesko, je dramatično dobro zamišljena in izpeljana. In kot rečeno: opis boja treh mladoletnih mož naj bo obet, pisatelju pa kažipot v bodočnost.

Marjan Brezovar

¹² Venceslav Winkler, Drejc z Višave. Mladinska knjiga, Ljubljana 1956.